

87205

HÄLLESKOGEN

Hälseskogens barrmörker brytes här och var av mellanliggande mossepartier.
Foto: O. OLSSON.

plöjt sig fram i snön mellan vattendragen. Vintern 1956 iakttog en skogvaktare spår av en lo, som färdats över skogen.

Om våren höres ofta rop från **tranan** som har gott om lämpliga häckningslokaler på Hälseskogen och även begagnar dessa möjligheter. De **tranor**, som häckar här, anländer tidigt, medan snöfläckar ännu ligger kvar i terrängen, och innan tjälen släppt i mossarna. Med kikare är det ingen svårighet att följa **tranornas** förehavanden ute på öppna mossar. Men det är ej heller sällsynt, att man, om man färdas försiktigt fram i markerna och tar tid på sig, kan göra överraskande möten med denna vaksamma och kloka varelse på nära håll.

Ännu till början av 1940-talet var Hälseskogen ett område, över vilket bruset av »den digre **tjäders** flykt» när som helst kunde höras och den mäktiga fågeln ofta lät sig beskådas. Att en vinterdag räkna tillsammans 25–30 tuppar, som man sett i topp, var intill denna tid intet ovanligt. Spel, där 10–15 tuppar knäppte och slog klunken, och där hörnas, »röjornas», jamande läten hördes runt om ens gömställe, var då en märklig upplevelse för den, som tidigare ej varit med om något liknande. Och ändå var, berättades det, **tjäders** förekomst ringa mot vad den varit ett fåtal år tidigare, då flockar på 50–60 tuppar kunde ses i topparna om

vintern och samma antal samlades på spelplatserna. 1957 ser man sällan en **tjäder** på Hälleskogen, fast fågeln givetvis finnes kvar men i ytterligt minskat antal.

I våra dagar är **orren** den vanligaste vilda hönsfågeln och synes ej ha nämnvärt minskat i antal. **Järpen** påträffas men i spridda förekomster.

Bland rovfågeln förefaller **fiskgjusen** vara den allmännaste att döma av hans talrika uppträdanden i fångstsyfte vid sjöarna. Han fiskar i småsjöarna i området men utsträcker även sina färder till de större sjöarna längre bort, såsom Virsbo-sjön i väster, Hörendesjön i norr samt Fläcksjön och Hällsjön i öster och sydöst. Över Virsbo-sjön synes han synnerligen ofta. På Hälleskogen häckar årligen flera par. Men han har ofta otur med sin bobyggnad. Från senare år finns flera exempel på att nybyggda **fiskgjusbon** kommit till nytta endast ett eller ett par år och därefter rasat eller förstörts av blåst. Fågeln synes lida brist på riktigt bra boträd trots att, enligt vad man vet, skogsvårdare för hans räkning sparar lämpliga sådana.

Sparvhöken är alltjämt vanlig, däremot numera ej **duvhöken**, som det ännu på 1930-talet kunde sägas vara gott om. De under många år av jaktvårdare använda hökburarna var nog alltför effektiva. **Ormvråken** är rätt vanlig.

Om **pilgrimsfalken** är regelbundet bofast på Hälleskogen kan man ej med säkerhet veta, men visst är, att han somliga år häckar där. Falken anländer för häckning tidigt, någon månad före fiskgjusen, och lägger då beslag på något av dennes bon. Och ej sällan visar han sig och drar uppmärksamheten till sig genom sin schvungfulla flykt. Jag kom en gång i slutet av mars på skidor över Hörsgårdsmossen. Solen sken, mossens yta var bländande vit av nyfallen snö, vilken även helgklädde randskogen. Över mossen kretsade en **pilgrimsfalk**, klart belyst och grann. Det var en syn!

Under senvinternätterna låter **pärlugglan** ofta höra sitt skall. Har man tur, kan man någon gång finna hennes boträd, t. ex. en storfura, i vars stam **spillkråkan** tidigare mejslat ut hål för sitt rede.

Under högsommaren skall man gå ut nattetid och kontakta **nattskärnan**, vilken på hällmarkerna har fullt upp av ontyckta häckningslokaler, samt avlyssna hennes läten, av vilka spinnandet förvisso icke är det enda.

Kapitlet småfåglar får begränsas till följande: **Koltrasten** påträffas i närheten av småsjöarna men visar sig här i ödemarken vild och skygg till skillnad från sina bröder i städer och samhällen. I stråk med någorlunda högväxt barrskog, blandad med lövträd, gör sig **svarthättans** närvaro oftare förnimbar, än man skulle ha anledning tro. Vintertid ser man ofta flockar av gästande **snösparvar** på de öppna myrarna.

HÄLLESKOGEN

Pärlugglan hör till Hälleskogens häckande fåglar. Den stora tallen i mitten av bilden utgör artens boträd. Foto: O. OLSSON.

Vissa minnesbilder av möten med det vilda på Hälleskogen framträder klarare än andra. Några må upptecknas:

Älgen, kapitaltjuren, som stöttes i gryningen en höstdag och lät exponera sig en sträcka av 300 meter i en myrhals. Först gick det i sken, därefter i skritt, då han liksom vaggade fram i den bruna starren. »En förstling i vildmarkens rike».

Råbocken, som lät överraska sig i en glänta så, att vi två kom att stå mot varandra på nära håll med en granbuske mellan oss. Som jag höll mig stilla, gjorde han sammaledes. På en gång orolig och nyfiken stod han där, rörde huvudet upp och ner för att vädra samt stampade med framklövarna i marken då och då.

Snösparvarna i nordanvind med snöyra på Hörsgårdsmossen. Början av mars; vi kommer på skidor över mossen, vilkens yta vid denna tid består av hälften snö-, hälften isfläckar. När **snösparvarna** lyfter för att åter landa, förs de av vinden och åker kana på isen.

Fiskgjusarnas lek »två slår den tredje», men med allvar i leken. Jag hade tillbringat några vårdagar i en trakt och varje dag iakttagit tvenne **fiskgjusar**, som kretsade omkring, utan att särskilt ägna dem någon uppmärksamhet. Så på morgo-

nen en följande dag var där tre gjusar, av vilka en ideligen utsattes för anfall av de andra två. Det var särskilt en som anföll, den anfallne envisades en stund att hålla sig kvar men måste till sist ge sig av. Jag förstod då, att den bortjagade var en hane, som sökt blanda sig i ett pars familjeliv, och att den som ivrigast anfallit var hanen tillhörande paret. Och som flygleken med allvar i hela tiden tilldragit sig över ett visst område helt nära, kom jag att fästa blicken ditåt. Ja, där fanns ju boet, placerat överst i kronan på en gammal myrtall, som takformigt brett ut sina grenar, ej högre än ca 4 meter över myrens yta. Även detta bo rasade efter ett par år, sannolikt till följd av snötryck.

Pilgrimsfalkarna vid sitt bo — ett annekterat fiskgjusrede — i en fura nära den skogsstuga, där jag tillbringade midsommarhelgen 1947. Man blev ej mätt på att beskåda de ståtliga fåglarna. Deras vaksamhet verkade otrolig. Hur jag än bar mig åt för att dold närma mig boets omgivning, så varnade de mig på långt håll och ordnade bevakning, under vilken de kretsade på olika höjd, honan ca 100 meter högt, hanen på dubbel höjd. En ur ljungen uppfarande orrtupp brydde de sig då ej om. Vid ett tillfälle kom en **lärkfalk** tillstädes, vilken sin muntra natur likmätigt började slå lekfulla slag och retas med en av de stora fränderna, som ej heller beaktade detta. En både grandios och muntrande syn mot en klar sommarhimmel!

Och till sist: Vi kommer på skidor en marsdag på väg åt nordväst över Hälleskogens tak. Under en rast rapporterar en i sällskapet en stor fågel, som med vida vingar tungt kretsar över ett skogsbryn. Det befinnes vara en **kungsörn**, som vi något senare får iakttä på rätt nära håll. Naturligtvis var det här fråga om en tillfällig gäst, som sådan ej alltför sällsynt i trakten. Under senare år har bevittnats två tillfällen, då örnen slagit djur, ena gången en hare, andra gången ett rådjur.

När detta skrives, år 1957, är att till sist med viss saknad notera, att den äkta ödemarksstämning, man under gångna år kunnat uppleva under strövtåg i Hälleskogen, numera är svårare att få erfara. Före 1940 fanns endast gångstigar. Sedan har byggts vägar, avsedda för ved- och virkestransporter, tvärs över och med sidogrenar. Vägarnas tillkomst måste ju för framtiden betyda, att människornas verksamhet på Hälleskogen skall bli livligare än den varit förr. Motorfordon skall komma och gå, motorsågarnas larm skall bryta igenom ödemarkens tystnad. I vad mån detta i längden kommer att inverka på vildnadens trevnad är ju icke alldeles

Under långvariga, hårda vintrar kan utfodring av rådjuren i foderhäckar utplacerade här och var i skogen och på hyggen göra stor nytta. Här ses en råbock nattetid ta för sig i Hälleskogen. Blixtljusfoto: S. FRÄNDÅS.